

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ

*Л. В. Сус, аспірант,
Житомирський національний агроекологічний університет,
Старий бульвар 7, 10008, м. Житомир, Україна.
E-mail: lesus_1979@mail.ru*

Нинішня ситуація в галузі тваринництва залишається складною: фактичний стан галузі не відповідає її потенційним можливостям. Тому гостро постає питання державного регулювання галузі тваринництва та визначення оптимального ступеня його втручання в розвиток галузі. В цьому контексті у статті визначено сутність поняття «механізм державного регулювання». Досліджено теоретико-методичні засади формування механізму державного регулювання розвитку галузі тваринництва в Україні. Розглянуто його функціональний інструментарій. Запропоновано класифікацію методів (адміністративний, організаційно-правовий, фінансово-кредитний, соціально-економічний) та важелів державного регулювання. Зокрема, здійснено детальний аналіз фінансово-кредитного та соціально-економічного методу. Визначено напрямки здійснення державного регулювання розвитку галузі тваринництва в Україні на умовах комплексного, системного, взаємопов'язаного характеру використання запропонованого інструментарію державного регулювання.

***Ключові слова:** механізм державного регулювання, метод, важіль, інструментарій державного регулювання.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічний розвиток будь-якої країни світу відбувається за активної регулюючої участі держави. Не є винятком і аграрний сектор економіки. Адже сільське господарство є важливою галуззю в структурі народногосподарського комплексу, яка забезпечує продовольчу безпеку і продовольчу незалежність держави. Тому його розвиток має бути пріоритетним. Водночас, сьогоденні стан аграрного сектору України є достатньо складним та вимагає здійснення комплексних масштабних реформ, ключова роль у проведенні яких має належати державі.

Держава як основна керівна ланка розвитку національної економіки та суспільства має брати активну участь у формуванні політики щодо сприяння розвитку аграрного сектору. Для забезпечення оптимального функціонування сільськогосподарських підприємств та отримання високих прибутків, а також створення сприятливих умов для зростання економіки країни й підвищення добробуту її громадян, важливо визначити оптимальний ступінь державного втручання у підприємницьку діяльність на селі.

Розв'язання окресленої проблеми ґрунтується на необхідності комплексного аналізу складових механізму державного регулювання для виявлення пріоритетних напрямів його розвитку, що згодом можуть стати своєрідним генератором для розвитку тваринництва і сільського господарства загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теоретичного аспекту державного регулювання знайшли своє відображення у працях сучасних відомих економістів-аграрників, а саме, О. Комякова, М. Корецького, О. Могильного, С. Покропивного, М. Хорунжого, Г. Черевка, В. Юрчишина та ін. Проте, на даний час, немає достатніх підстав стверджувати, що вже всі питання надзвичайно важливої проблеми регулювання галузі тваринництва одержали вичерпне наукове і методичне обґрунтування та практичне вирішення. У зв'язку із подальшою інтеграцією України до СОТ та негативним впливом світової фінансової кризи на розвиток сільського господарства України виникає гостра потреба у наукових розробках щодо удосконалення механізму державного регулювання галузі тваринництва.

Мета дослідження – визначити методи та важелі державного регулювання в сільському господарстві та охарактеризувати інструментарій державного регулювання розвитку галузі тваринництва в Україні та запропонувати шляхи його вдосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Методи та важелі державного регулювання.

Лише організоване і цілеспрямоване регулювання державою процесів відтворення в галузі тваринництва, доповнене стимулюючою дією ринкового механізму, може забезпечити її ефективне функціонування. Цю істину підтверджує досвід США, Японії, країн ЄС.

О. Могильний, досліджуючи механізм державного регулювання аграрної сфери, робить акцент на його організаційно-економічній складовій, проте зазначає, що його ефективне функціонування можливе під впливом цілісної і взаємоузгодженої дії різноманітних методів державного регулювання [1, с. 73]. За твердженням О. Комякова, механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [2, с. 8]. На думку М. Корецького, механізм державного регулювання економіки можна визначити як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [3, с. 16].

Отже, державне регулювання галузі тваринництва передбачає використання ряду методів, які формуються на основі певних, властивих лише для них, важелів впливу на економічних агентів, або економічні процеси. Відповідно до поставленої мети, змісту, характеру і засобів реалізації в державному регулюванні, пропонуємо виокремити наступні методи: адміністративні, організаційно-правові, фінансово-кредитні, соціально-економічні (рис. 1).

У ринковій економіці економічні методи витісняють адміністративні, проте ряд науковців, спрямовують політику держави на цілісну систему державного регулювання економіки з використанням як ринкових, так і адміністративних методів. Вони пропонують створення жорсткої виконавчої вертикалі з ціллю відновити управління державним сектором через прогнозування і планування, оволодіти ситуацією в країні, зробити її керованою [5, с. 57-61]. На нашу думку, адміністративні методи регулювання галузі тваринництва мають доповнювати організаційно-

правові, фінансово-кредитні, соціально-економічні, а не навпаки.

Організаційно-правові методи регулювання розвитку сільського господарства передбачають розробку та затвердження нормативно-правової бази аграрного законодавства (законів, указів, нормативних актів), а також вироблення механізму організаційної підтримки для розвитку інфраструктури ринку та сільськогосподарських підприємств.

Необхідною умовою для розвитку галузі тваринництва є організаційна підтримка держави у створенні умов для існування та розвитку кооперативно-інтеграційних систем і формувань типу фінансово-промислових груп, агрокомбінатів, комплексних оптових ринків, концернів, споживчих кооперативів. З цього приводу В. Зіновчук зазначає, що розвиток кооперативного руху потребує підтримки з боку держави, яка повинна надати свободу в укладанні контрактів, створити справедливі закони оподаткування, особливий порядок застосування антимонопольного законодавства [6, с. 162].

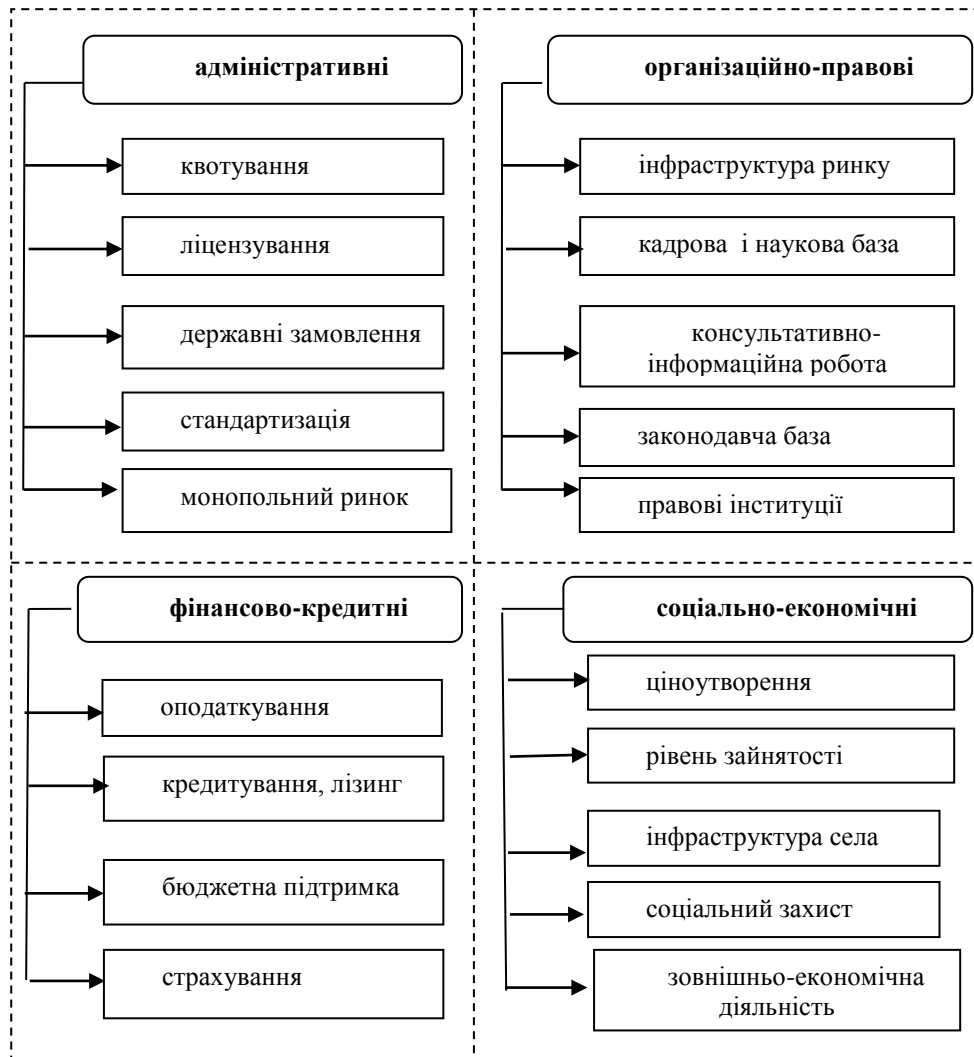

Рисунок 1 - Методи та важелі державного регулювання галузі тваринництва.
Джерело: доповнено і адаптовано [4, с. 48]

Крім цього, організаційне державне регулювання галузі тваринництва має розвивати консультативно-інформаційне та кадрово-наукове забезпечення. Держава має бути зацікавленою у створенні умов для розвитку дорадництва.

На нашу думку, державне регулювання має розпочинатися саме з організаційно-правового забезпечення розвитку галузі тваринництва. Тому, ставлячи питання про ефективність державного регулювання, потрібно розпочати з удосконалення його інституційного середовища, що допоможе уникнути дублювання функцій державного апарату, створить систему дієвого контролю виконання державних, регіональних програм розвитку галузі тваринництва, зокрема контроль у використанні бюджетних коштів направлених на підтримку галузі. Проте потрібно пам'ятати, що надмірне державне втручання гальмує удосконалення інститутів державно-регуляторних відносин з метою адаптації їх до дій економічних законів в сільському господарстві.

2. Інструментарій соціально-економічного та фінансово-кредитного методу державного регулювання

До соціально-економічних методів вважаємо за доцільне включити наступні економічні важелі – ціноутворення, зовнішньоекономічна діяльність; та соціальні важелі – соціальний захист, інфраструктура села (рис. 2).

Відомим фактом є те, що необхідність державного впливу на формування цін на аграрну продукцію зумовлена їхнім низьким рівнем, значними коливаннями за рахунок сезонності і відсутністю паритету цін на аграрну і промислову продукцію.

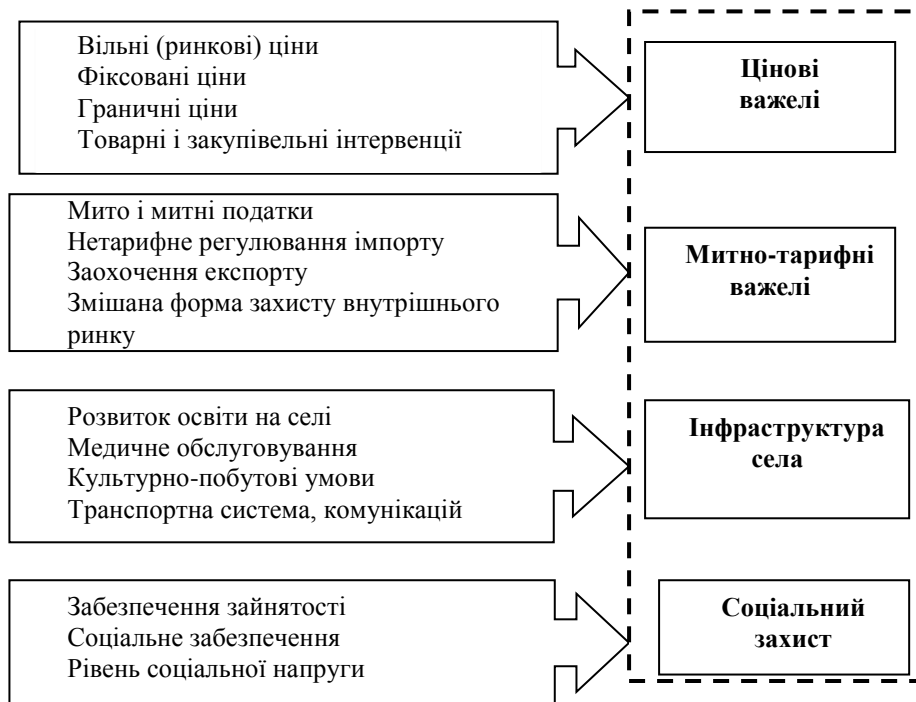

Рисунок 2 - Інструментарій соціально-економічного методу регулювання галузі тваринництва.

Джерело: власні дослідження

Держава, здійснюючи зовнішньоекономічну політику, має підтримувати виробників тваринницької продукції, і сприяти їх самостійному виходу на світовий ринок. Підприємства повинні мати стабільні ринки збуту аграрної продукції на зовнішньому ринку, закріпитися на них і створити відповідну інфраструктуру для її масштабного експорту. В Україні діють досить ліберальні тарифні режими, подальше зниження яких може призвести до втрати продовольчої незалежності держави та наповнення вітчизняного ринку імпортованими дешевими товарами, часто невисокої якості. Так, зокрема, на імпорт худоби встановлена нульова митна ставка. Продукція, яка не виробляється в Україні, взагалі не обкладається імпортованими податками. Інші ж сільськогосподарські продуктивні групи обкладаються митними податками в розмірі від 10 до 30 %. У результаті середній тариф на сільськогосподарську продукцію становить 11,7 % [7, с. 94].

Враховуючи інтеграційний курс України розвиток сільських територій набирає сьогодні пріоритетного значення в державному регулюванні сільського господарства. На нашу думку, регулятивні дії з боку держави мають бути направлені на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування сільськогосподарського виробництва, покращення стану довкілля та поліпшення якості сільського населення.

На сьогодні серед науковців, державних службовців та практиків тривають нескінченні дискусії з приводу використання фінансово-кредитних важелів, інструментів регулювання сільського господарства та його галузі тваринництва та ефективності їх застосування (табл. 1).

Таблиця 1 - Інструментарій фінансово-кредитного методу державного регулювання галузі тваринництва

Податкові важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Спрощена система оподаткування (ФСП) • Загальна система оподаткування • Спеціальний режим оподаткування ПДВ • Відстрочення податкових платежів • Звільнення від сплати податків
Бюджетні важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансування капітальних вкладень • Компенсація процентних ставок • Відшкодування страхового платежу • Дотація програм селекції • Порядок виплат ПДВ за продане молоко, м'ясо
Кредитні важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Іпотечне кредитування • Короткострокові (поточні) кредити • Інвестиційне кредитування • Кредитна кооперація • Лізинг
Страхові важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Страхування ризику отримання збитку • Страхування майна • Страхування тварин • Страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою
Джерело удосконалено, доповнено, адаптовано [9, с. 20]	

Одним із впливових важелів державного регулювання виробничої сільськогосподарської діяльності є оподаткування, яке завжди використовувалося державою як дієвий важіль регулювання економічних процесів. Особливістю сучасної вітчизняної податкової політики, щодо сільськогосподарських товаровиробників, є наявність у ній податкових пільг та привілеїв, які забезпечені шляхом застосування фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП) та особливого порядку нарахування і виплати ПДВ за продані молоко та м'ясо в живій вазі. Застосування пільгового режиму оподаткування є дискусійним питанням на сьогодні серед науковців та практиків. С. Дем'яненко вважає, що було б набагато доцільніше встановити однакові податки для всіх, але прибутком, інвестований у розвиток аграрного виробництва та соціальної інфраструктури, узагалі звільнити від оподаткування [8, с. 1].

З приводу цього О.Могильний має іншу думку, яка підкріплена практикою. Фактично в усіх індустріально розвинутих країнах оподаткування підприємств аграрного сектора відрізняється від загальних підходів. Він стверджує, що у результаті незбалансованості і нерозвиненості інфраструктури аграрного ринку, монополізації ринку засобів виробництва та агросервісу сільськогосподарські підприємства постійно недоотримують кошти, обсяги яких значно перевищують так звані податкові пільги та інші преференції. Передчасне застосування однакових правил і ставок може призвести до кризи неплатежів, яка спостерігалась в Україні у період з 1995 по 1999 рр. [1, с. 123-124].

Серед важелів фінансово-кредитного методу державного регулювання галузі тваринництва особлива роль відведена бюджетній підтримці галузі. Бюджетні засоби, що найбільш широко застосовувались в останні роки, поділяються на дві основні групи. Перша (пряма) – безповоротні субсидії (фінансова допомога, що надається сільськогосподарським підприємствам і організаціям), субвенції (кошти, що виділяються з державного бюджету місцевим бюджетам), дотації (кошти, що спрямовуються на відшкодування різниці в цінах, спричиненої державною політикою регулювання цін), тощо. Друга (непряма) – кошти, що мали надійти до державного бюджету як фіскальні платежі, проте держава свідомо відмовилася від них на користь товаровиробників шляхом надання різноманітних пільг. До другої групи віднесемо порядок нарахування і виплати ПДВ за продані молоко та м'ясо в живій вазі.

У зв'язку з членством України в СОТ механізм бюджетної підтримки потребує перепрограмування. Стає все більш актуальним використання важелів підтримки сільського господарства, що входять до так званого зеленого кошика, які не підлягають скороченню і контролю з боку СОТ. Питання ефективного спрямування бюджетних коштів є темою окремого дослідження. Тому, на нашу думку, з боку держави стоїть завдання врегулювати проблему рівноправного доступу товаровиробників до бюджетних коштів, які виділяються на підтримку, та результативність використання їх безпосередньо у виробництві. На жаль, практика свідчить про нерівні можливості доступу до дотацій і непрозорість механізмів їх розподілу для значної частини сільськогосподарських товаровиробників.

Достатнє забезпечення сільськогосподарських виробників фінансовими ресурсами сприяє оптимальному розвитку аграрної сфери. На сьогодні є фактом дефіцит власних фінансових ресурсів у більшості господарств тваринницького напрямку. Виробникам залишається лише мріяти про

вільний доступ до кредитних коштів. Банки не готові віддавати свої ресурси на кредитування довгострокових капіталовкладень тваринників. Потечні кредити та кредити на інвестиційну діяльність, на жаль, є мало доступними для сільськогосподарських підприємств, у зв'язку із наявністю великого ризику у діяльності аграріїв.

У 2010 році серед усіх кредитів, залучених в АПК, короткострокові (терміном до 1 року) склали 81 %, середньострокові – 12 %, довгострокові – 6 % [10, с.26]. У подальших роках ситуація є аналогічною. Роль держави у цій ситуації полягає у створенні умов для збільшення зацікавленості комерційних банків у співпраці зі сільськогосподарськими виробниками. Неодноразово уряд звітував про досягнуті домовленості з представниками найбільших іноземних банків в Україні, які заявляли про готовність кредитувати сільгоспвиробників. Практика покаже дієвість таких угод, але великих зрушень у даному напрямі не слід очікувати.

Потужним джерелом фінансування сільського господарства, як переконує світовий та вітчизняний досвід, є вертикальна інтеграція. Об'єднання сільськогосподарських виробників зі сферою переробки та їх продукції створює надійне потужне джерело забезпечення фінансовими ресурсами, а в результаті – і розвитку. Переробні підприємства готові до різномірної співпраці з постачальниками сировини, у тому числі й до їх фінансової підтримки. Регулююча роль держави у цьому питанні має полягати у створенні умов зацікавленості держателів капіталів (фінансово-кредитних установ, інтеграційних структур тощо) до розширення співпраці з сільськогосподарськими виробниками [10, с. 27-28].

Потрібно зауважити, що за умови стабільного розвитку банківської системи та ринку кредитування, використання коштів державного бюджету для підтримання кредитної привабливості галузі є менш актуальним.

Світова практика свідчить, що найефективнішим методом управління ризиками в АПК є його страхування. Страхування сільськогосподарського виробництва за останні роки фактично знизилося і не перевищує 5–7 %, тоді як у країнах з розвиненим сільським господарством воно охоплює понад 90 %. З цим пов'язана і низька інвестиційна привабливість аграрного сектора [11, с. 53]. Державне регулювання в цій сфері полягає у заохоченні виробників галузі тваринництва страхувати свої ризики. Тому є актуальним прийняття Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 № 4391-VI, що стане поштовхом для страхування сільськогосподарських тварин, птиці і тваринницької продукції.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, механізм державного регулювання галузі тваринництва можна визначити як сукупність способів та засобів, здійснюваних державою по відношенню до галузі тваринництва з метою удосконалення процесу виробництва продукції тваринництва, забезпечення виробників фінансовими ресурсами, адаптації маркетингової політики до зовнішнього ринку. Державне регулювання повинне формуватися на відомих засадах послідовності та системності. Важливо, щоб воно ґрунтувалося на суспільній та науковій дискусіях, на певних економічних прогнозах і мало чітку теоретичну базу. Тому напрямками державного регулювання галузі тваринництва України найближчими роками будуть налагодження виробництва високоякісної

сільськогосподарської продукції і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Досягнення мети можливе за умови, що всі методи і важелі державного регулювання мають застосовуватись комплексно і взаємопов'язано. Загальновизнано, що саме відсутність реальних зрушень в системному опрацюванні та запровадженні всіх інструментів механізму державного регулювання є критично важливим прорахунком при здійсненні регулювання розвитку галузі тваринництва в Україні.

SUMMARY

GOVERNMENT CONTROL TOOLS FOR ANIMAL HUSBANDRY IN UKRAINE

*L.V. Sus, post-graduate,
Zhytomyr National Agroecological University,
7, Saryi Bulvar, Zhytomyr, 10008, Ukraine.
E-mail: lesus_1979@mail.ru*

The current situation in animal husbandry in Ukraine remains difficult: the actual state of the industry does not meet its potential. Therefore, arises the question of state regulation of the livestock industry and determination of its optimal intervention into the industry. In this context, the article determines the essence of the concept of "mechanism of state regulation". Theoretical and methodological bases for the state regulation mechanism of the livestock industry formation in Ukraine is under examination. Its functional tools are considered. The classification of methods (administrative, organizational, legal, financial, credit, economic and social) and the levers of state regulation are proposed. In particular, a detailed analysis of financial-credit and social-economic methods is done. The trends of the state regulation of the livestock industry in Ukraine in terms of complex, systemic, interconnected nature of proposed tools of state regulation are defined.

Keywords: *mechanism of state regulation, method, lever, tools of state regulation.*

РЕЗЮМЕ

ИНСТРУМЕНТАРИЙ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ ЖИВОТНОВОДСТВА В УКРАИНЕ

*Л. В. Сус, аспирант,
Житомирский национальный агроэкологический университет,
Старый бульвар 7, г. Житомир, 10008, Украина.
E-mail: lesus_1979@mail.ru*

Нынешняя ситуация в отрасли животноводства остается сложной - фактическое состояние отрасли не отвечает ее потенциальным возможностям. Поэтому остро стоит вопрос государственного регулирования отрасли животноводства и определения оптимальной степени его вмешательства в развитие отрасли. В этом контексте в статье определена сущность понятия «механизм государственного регулирования». Исследованы теоретико-методические принципы формирования механизма государственного регулирования развития отрасли животноводства в Украине. Рассмотрен его функциональный инструментарий. Предложена классификация методов (административный, организационно-правовой, финансово-кредитный, социально-экономический) и рычагов государственной регуляции. В частности, осуществлен детальный анализ финансово-кредитного и социально-экономического методов. Определены направления осуществления государственного регулирования отрасли на условиях комплексного, системного характера использования предложенного инструментария государственного регулирования.

Ключевые слова: *механизм государственного регулирования, метод, рычаг, инструментарий государственного регулирования.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
2. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. : спец. 08.00.01 - Економічна теорія та історія економічної думки / О. М. Комяков. – К., 2000. – 19 с.
3. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія / М. Х. Корецький. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 260 с.
4. Тютенко Н.А. Інструменти та методи державного регулювання сільськогосподарського виробництва / Н. А. Тютенко, С. А. Карунас // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2011. - № 1(13). – С. 47-50.
5. Державне регулювання економіки / Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. - Л. : Українські технології, 1999. – 640 с.
6. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 1996. – 224 с.
7. АПК в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П. Т. Саблук, А. А. Фесина, В. І. Власов та ін. ; за ред. П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.
8. Дем'яненко С. І. Яка аграрна політика потрібна Україні / С.І. Дем'яненко // Дзеркало тижня. - 2004. - № 17.
9. Босенко А. В. Стратегія державного регулювання агропромислового комплексу / А. В. Босенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Економіка. – 2011. – Вип. 5 (4). – С. 17-24.
10. Євчук Л. А. Роль державного регулювання в економічному розвитку аграрного сектора / Л. А. Євчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2011. - Вип. 3. - С. 24-29.
11. Татянич Л. С. Державний вплив на економічний механізм постреформованого агропромислового виробництва/ Л.С. Татянич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2011. - № 3(15). – С. 51-55.

Надійшла до редакції 29 квітня 2014 р.